

Instrukcja korzystania z wyszukiwarki korpusowej w Korpusomacie

wersja robocza

14 sierpnia 2018 r.

Spis treści

Wprowadzenie	1
1. Segmentacja	1
2. Zestaw znaczników morfosyntaktycznych	2
2.1. Kategorie gramatyczne	2
2.2. Klasy gramatyczne	3
3. Język zapytań	3
3.1. Zapytania o segmenty	3
3.2. Zapytania z innymi atrybutami	5
3.3. Zapytania o znaczniki morfosyntaktyczne	7
3.4. Graficzny konstruktor zapytań	8
3.5. Ograniczenie zapytania do zdania lub akapitu	8
3.6. Warstwa jednostek nazewniczych	9
3.7. Ograniczenie zapytania za pomocą metadanych	10

Wprowadzenie

Niniejszy dokument powstał w oparciu o Ściąawkę do Narodowego Korpusu Języka Polskiego, której autorem jest Adam Przepiórkowski i którą następnie poprawiali i rozszerzali Jakub Wilk i Aleksander Buczyński. *Ściąawka* stanowi instrukcję użytkownika wyszukiwarki Poliqarp z Narodowym Korpusem Języka Polskiego. Jej pełna wersja znajduje się w repozytorium wyszukiwarki Poliqarp.

Niniejszy dokument został przygotowany przez Witolda Kierasia i opisuje sposób użytkowania wyszukiwarki MTAS, niepowiązanej z Poliqarpem, ale wykorzystującej podobny język zapytań znany pod nazwą *Corpus Query Language* (CQL). Modyfikacje wprowadzone do pierwotnej wersji instrukcji uwzględniają różnice w języku zapytań oraz w tagacie stosowanym w Korpusomacie. Za zgodą wszystkich wyżej wymienionych autorów niniejsza wersja dokumentu zostaje udostępniona na zasadach licencji Creative Commons BY-SA.

1. Segmentacja

Znaczniki morfosyntaktyczne, tzw. tagi, przypisane są segmentom (tokenom, w przybliżeniu słowom). Segmenty nie są dłuższe niż słowa ortograficzne (słowa ‘od spacji do spacji’), ale w niektórych wypadkach segmenty mogą być krótsze niż takie słowa:

- Jako odrębne segmenty traktowane są formy aglutynacyjne leksemu być, a zatem następujące słowa reprezentują po dwa segmenty: [łgał][eś], [długo][śmy], [tak][em].
- Za odrębne segmenty uznane są partykuły *by*, *-ż(e)* i *-li*, a zatem następujące słowa reprezentują po kilka segmentów: [przyszedł][by], [napisała][by][m], [chodź][że], [potrzebował][że][by][ś], [znasz][li].
- Odrębnym segmentem jest poprzyimkowa nieakcentowana forma zaimka *-ń*: [do][ń], [ze][ń].
- Dzielone na segmenty są niektóre słowa zawierające łącznik, a mianowicie:
 - słowa typu [polsko][-][niemiecki],
 - podwójne nazwiska, np. [Kowalska][-][Nowakowska],

Nie są natomiast dzielone skrótowce zawierające łącznik sygnalizujący odmianę, np. *PRL-u*.

Dzielone na segmenty są także występujące na końcu zdania formy kończące się kropką, np. skróty typu *itd.*, *itp.*, liczby pisane cyframi w znaczeniu porządkowym i inicjały, np. [itp][.], [George] [W][.] itp. Dzielenie form z kropką kończących zdanie jest uzasadnione podwójną rolą kropki w takiej pozycji: jest ona częścią formy i jednocześnie sygnalizuje koniec zdania. W wypadku, gdy takie formy nie występują na końcu zdania, są one uznawane za pojedyncze segmenty.

Poniżej znajduje się przykładowe zdanie i jego segmentacja zgodna z opisanymi w tej części zasadami.

Pojechalibyśmy z Janem M. Rokitą i Janem Nowakiem-Jeziorańskim na sesję polsko-amerykańską, gdyby nas zaprosił George W. Byłaby to nasza już 2. doń podróż od czasów PRL-u, a może i 3., czy nawet 4.

[Pojechali] [by] [śmy] [z] [Janem] [M.] [Rokitą] [i] [Janem]
 [Nowakiem] [-] [Jeziorańskim] [na] [sesję]
 [polsko] [-] [amerykańską] [,] [gdyby] [nas] [zaprosił] [George]
 [W] [.] [Była] [by] [to] [nasza] [już] [2.] [do] [ń] [podróż] [od]
 [czasów] [PRL-u] [,] [a] [może] [i] [3.] [,] [czy] [nawet] [4] [.]

2. Zestaw znaczników morfosyntaktycznych

Każdy znacznik morfosyntaktyczny jest ciągiem wartości rozdzielonych dwukropkami, np.: *subst:sg:nom:m1* dla segmentu *chłopiec*. Pierwsza wartość, np. *subst*, określa klasę gramatyczną (por. p. 2.2), następne zaś, np. *sg*, *nom* i *m1* wartości odpowiednich dla tej klasy kategorii gramatycznych (por. p. 2.1).

2.1. Kategorie gramatyczne

Tabela 1 przedstawia repertuar kategorii gramatycznych używanych w znakowaniu tekstów w Korpusomacie. Repertuar kategorii pochodzi z tagsetu analizatora morfologicznego Morfeusz, który jest podobny do tagsetu NKJP, ale zawiera też kilka modyfikacji. Najważniejszą cechą tagsetu Morfeusza w stosunku do tagsetu NKJP jest wprowadzenie obok kategorii rodzaju opcjonalnej tzw. kategorii przyrodzaju o wartościach *pt*, *co1* i *nco1* — przysługują one wyłącznie klasom *subst* i *num*. W wypadku *subst* informują o łączliwości danego rzeczownika rodzaju nijakiego z liczebnikami głównymi (*nco1*, okno) lub zbiorowymi (*co1*, np. dziecko) oraz o braku w paradygmacie rzeczownika form liczby pojedynczej (*pt*, np. skrzypce). W wypadku klasy *num* wartość kategorii przyrodzaju informuje o tym, że dana forma jest zbiorowa (*co1*, np. dwoje) lub niezbiorowa (*nco1*, np.

dwa). Konsekwencją wprowadzenia kategorii przyrodzaju w klasie *num* usunięto z tagsetu klasę *numcol*. Inne różnice to m.in.:

- ograniczenie klasy przymiotników poprzyimkowych *adjp* wyłącznie do form dopełniacza (np. (z) *wolna*) i celownika (np. (po) *polsku*) dawnej odmiany niezłożonej przymiotników oraz dodanie im wartości przypadka;
- przemianowanie klas *qub* i *burk* odpowiednio na *part* i *frag*.

2.2. Klasy gramatyczne

Zasięg tradycyjnych części mowy, takich jak czasownik, rzeczownik, liczebnik czy zaimek, jest nieostry i przez to kontrowersyjny: czy tzw. odsłowniki, tj. formy typu *picie* i *palenie*, to czasowniki (posiadają kategorię aspektu, są regularnie powiązane z formami czasownikowymi typu *pić* i *palić*), czy też rzeczowniki (odmieniają się przez przypadek, posiadają słownikową kategorię rodzaju)?, czy *piąty* to liczebnik (na to wskazuje semantyka), czy też przymiotnik (na to wskazuje odmiana)?, czy *taki* to zaimek (semantyka), czy przymiotnik (odmiana)?

W Korpusomacie klasy gramatyczne rozumiane są morfosyntaktycznie, są one oparte na pojęciu fleksemu, będącym pojęciem węższym od terminu leksem.

Tabela 2 zawiera przybliżoną charakterystykę morfosyntaktyczną wszystkich klas fleksyjnych przyjmowanych w niniejszym tagsecie. Symbol \oplus oznacza, że dla danej klasy fleksyjnej dana kategoria gramatyczna jest morfologiczna (fleksemy należące do tej klasy zwykle „odmieniają się” przez tę kategorię), zaś symbol \odot oznacza, że dana kategoria jest słownikowa (wszystkie formy dowolnego fleksemu należącego do tej klasy mają tę samą wartość tej kategorii, choć mogą to być różne wartości dla różnych fleksemów, jak w wypadku rodzaju rzeczowników).

Tabela 3 zawiera informacje o formach podstawowych dla poszczególnych klas fleksyjnych, a także skróty nazw klas fleksyjnych używane w korpusie.

3. Język zapytań

Składnia zapytań w programie MTAS została oparta na języku zapytań o nazwie Corpus Query Language (CQL), wykorzystywanym w wielu innych tego typu programach, m.in. w programie Sketch Engine, ale też w znanym z NKJP Poliqarpie (wykorzystywanym w starej wersji Korpusomatu). Należy jednak zwrócić uwagę na drobne różnice, ponieważ mogą one wpływać na poprawność formułowanych zapytań. Niniejszy rozdział omawia składnię zapytań wyszukiwarki MTAS i ilustruje ją wieloma przykładami.

MTAS jest uniwersalną wyszukiwarką pozwalającą na przeszukiwanie korpusów zawierających wiele warstw anotacyjnych, np. warstwę morfosyntaktyczną, warstwę składniową, warstwę nazw własnych, warstwę sensu słów itp. Niniejsza instrukcja dotyczy przeszukiwania korpusów tekstów polskich w postaci indeksowanej przez Korpusomat, który tworzy aktualnie dwie warstwy znakowania: warstwę morfosyntaktyczną i warstwę jednostek nazewniczych. Z tego powodu instrukcja języka zapytań ogranicza się tylko do tych warstw i nie uwzględnia możliwości wyszukiwarki zastosowanej do innych korpusów. Nie należy jej zatem traktować jako ogólnej instrukcji użytkownika wyszukiwarki MTAS. Podstawowa dokumentacja wyszukiwarki znajduje się na jej stronie internetowej.

3.1. Zapytania o segmenty

Podstawową jednostką wyszukiwaną w korpusie jest segment. Segmenty w zapytaniach są ograniczone nawiasami kwadratowymi, wewnątrz których można określać konkretne cechy, które segment ma spełniać. W najprostszym przypadku jest to kształt tekstowy (napis). Do zapytań o tę postać ortograficzną segmentu służy atrybut *orth*, można też jednak

ograniczyć się do wpisania w oknie wyszukiwarki poszukiwanego słowa (lub słów). Zatem poniższe zapytanie o dwa sąsiadujące ze sobą segmenty:

```
[orth="komisja"] [orth="szkolna"]
```

można zadać również w prostszy sposób:

```
komisja szkolna
```

Domyślnie rozróżniana jest kasztowość (wielkość) liter, a zatem poniższe dwa zapytania dadzą różne wyniki:

- przyszedł
- Przyszedł

W zapytaniach o segmenty mogą wystąpić standardowe wyrażenia regularne wykorzystujące następujące znaki specjalne: ?, *, +, ., ,, |, , , [,], (,) oraz liczby naturalne pisane cyframi arabskimi, np. 0 czy 21. Ponieważ formalny opis wyrażeń regularnych wykracza poza ramy niniejszej instrukcji, ograniczymy się tutaj do kilku przykładów, które powinny pozwolić użytkownikowi na szybkie przyswojenie składni i znaczenia takich wyrażeń.

1. [orth="(Ala|Ela)"]
znak | oznacza alternatywę dwóch wyrażeń (całość należy dodatkowo ująć w nawiasy okrągłe), a zatem zapytanie to może zostać użyte do znalezienia wszystkich wystąpień segmentów *Ala* lub *Ela*,
2. [orth="[AE]a"]
nawiasy kwadratowe oznaczają alternatywę znaków, a zatem zapytanie to może zostać użyte do znalezienia tych segmentów, których pierwszy znak to *A* lub *E*, po którym następuje ciąg znaków postaci *la*, tj. zapytanie to jest równoważne poprzedniemu,
3. [orth="beza?"]
znak zapytania oznacza opcjonalność znaku (tutaj ostatniego *a*) lub ujętego w nawiasy okrągłe wyrażenia bezpośrednio poprzedzającego znak ?, a zatem w wyniku zadania tego zapytania znalezione zostaną segmenty *bez* i *beza*,
4. [orth="bez."]
kropka oznacza dowolny znak, a zatem wynikiem tego zapytania będą segmenty *beza*, *bezy*, *bezq* itp., ale nie *bez* czy *bezami*,
5. [orth="bez.?"]
bez, *beza*, *bezy*, *bezq* itp., ale nie *bezami*,
6. [orth=".z.z."]
segmenty pięciznakowe, w których 2. i 4. znak to *z* (np. *czczq* i *rzezi*),
7. [orth=".z.z.?"]
segmenty składające się z pięciu lub sześciu znaków, w których 2. i 4. znak to *z*, np. *czczq*, *rzezi* i *szczyt*,
8. [orth="a*by"]
gwiazdka oznacza dowolną liczbę wystąpień znaku lub wyrażenia bezpośrednio przed nią, a zatem zapytanie to może posłużyć do znalezienia segmentów składających się z dowolnej liczby liter *a*, po których następuje ciąg *by*, np. *by* (zero wystąpień *a*), *aby*, *aaaaby* itp.,
9. [orth="Ala.*"]
segmenty zaczynające się na *Ala*, np. *Ala* i *Alabama*,
10. [orth=".*al+"]
plus ma działanie podobne do gwiazdki i oznacza dowolną większą od zera liczbę wystąpień znaku lub wyrażenia bezpośrednio przed nim, a zatem wynikiem tego zapytania będzie znalezienie segmentów kończących się na *al*, *all*, *alll* itd., ale nie na *a*, np. *dal*, *robal* i *Gall*,

11. `[orth="a{1,3}b.*"]`
konstrukcja typu n, m oznacza od n do m wystąpień znaku lub wyrażenia bezpośrednio przed nią, a zatem zapytanie to pomoże znaleźć segmenty zaczynające się od ciągu od 1 do 3 liter a , po którym następuje litera b , a następnie dowolny ciąg znaków (por. $.*$), np. *aby, aaaby, absolutnie*,
12. `[orth=".*(1a){3,}.*"]`
konstrukcja typu n , oznacza co najmniej n wystąpień znaku lub ujętego w nawiasy okrągłe wyrażenia bezpośrednio przed nią, a zatem zapytanie to może posłużyć do znalezienia segmentów, w których ciąg *la* występuje przynajmniej 3 razy z rzędu, np. *tralalala, sialalala*,
13. `[orth="[bcćdfghjklłmnńprśstwzżź]{4,}[aąęioóuy]"]`
segmenty składające się z co najmniej 4 liter spółgłoskowych i dokładnie jednej litery samogłoskowej, np. *źdźbła, drzwi* i *czcżą*; wyrażenie `[bcćdfghjklłmnńprśstwzżź]{4,}` oznacza co najmniej czterokrotne powtórzenie znaku pasującego do `[bcćdfghjklłmnńprśstwzżź]`, tj. co najmniej cztery wystąpienia litery spółgłoskowej (niekoniecznie tej samej),
14. `[orth="([bcćdfghjklłmnńprśstwzżź]{3}[aąęioóuy]){2,}"]`
segmenty składające się z co najmniej dwukrotnego powtórzenia wzorca CCCV, gdzie C to litera spółgłoskowa, a V to litera samogłoskowa, np. *wszystko, przykrzejszy* i *szlachta*; konstrukcja typu n oznacza dokładnie n wystąpień znaku lub ujętego w nawiasy okrągłe wyrażenia bezpośrednio przed nią,
15. `[orth="(pod|na|za)jecha.*"]`
segmenty zaczynające się od *podjecha, najecha* i *zajecha*, np. *podjechał, zajechawszy*.

Specyfikacje segmentów podane powyżej muszą pasować do całych segmentów stąd konieczność umieszczenia po obu stronach ciągu `(1a){3,}` w zapytaniu 12. o segmenty zawierające ciąg *lalala* wyrażenia $.*$, pasującego do dowolnego ciągu znaków.

3.2. Zapytania z innymi atrybutami

Aby znaleźć wszystkie formy leksemu korpus, można użyć następującego zapytania:

```
[base="korpus"]
```

Atrybut `base` jest jednym z wielu możliwych atrybutów, jakie mogą pojawić się w zapytaniu. Wartością tego atrybutu powinna być specyfikacja formy podstawowej (hasłowej), a zatem zapytanie `[base="pisać"]` może być użyte do znalezienia form typu *pisać, piszę, pisała, piszcie, pisanie, pisano, pisane* itp.

Podobnie jak w wypadku atrybutu `orth` wartościami atrybutu `base` mogą być wyrażenia regularne, np:

```
[base="komit[ae]t"]
```

znalezione zostaną wszystkie segmenty, których forma hasłowa ma postać KOMITET lub KOMITAT.

Zapytania o różne atrybuty segmentów można łączyć. Na przykład, aby znaleźć wszystkie wystąpienia segmentu *minę* rozumianego jako forma leksemu MINA (a nie na przykład leksemu MINĄĆ), można zadać następujące zapytanie:

```
[orth="minę" & base="mina"]
```

Podobne znaczenie ma następujące zapytanie o te wystąpienia segmentu *minę*, które nie są interpretowane jako formy leksemu MINĄĆ.

```
[orth="minę" & !base="minąć"]
```

W powyższych zapytaniach operator & spełnia rolę logicznej koniunkcji. Operatorem do niego dualnym jest operator |, spełniający rolę logicznej alternatywy. Oto kilka przykładów użycia tego operatora:

- [base="on" | base="ja"]
wszystkie formy zaimków ON i JA, równoważne zapytaniu [base="on|ja"],
- [base="on" | orth="mnie" | orth="ciebie"]
wszystkie formy zaimka ON, a także segmenty *mnie* i *ciebie*,
- [orth="pora" & !(base="por" | base="pora")]
segment *pora* nie będący ani formą leksemu POR, ani formą leksemu PORA.

Aby lepiej zrozumieć różnicę pomiędzy operatorami & i |, porównajmy następujące dwa zapytania:

```
[orth="minę" & base="mina"]
[orth="minę" | base="mina"]
```

W wyniku zadania pierwszego zapytania znalezione zostaną te segmenty, które są jednocześnie (koniunkcja) segmentem *minę* i formą leksemu MINA, a więc wyłącznie te wystąpienia segmentu *minę*, które są interpretowane jako formy leksemu mina. W wyniku zadania drugiego zapytania znalezione natomiast zostaną te segmenty, które są albo dowolnie interpretowanym segmentem *minę*, albo formą leksemu MINA (alternatywa), czyli wszystkie wystąpienia zarówno segmentu MINĘ, jak i segmentów MINA, MINY, MINAMI itp. interpretowanych jako formy leksemu mina.

Specyfikacje pozycji w korpusie, ujęte w nawiasy kwadratowe, mogą zawierać dowolną liczbę warunków typu atrybut="wartość" (na przykład orth="nie") połączonych operatorami !, & i |, tak jak pokazują to powyższe przykłady. Możliwe jest także całkowite pominięcie jakichkolwiek warunków. Poniższe zapytanie mogłoby posłużyć do znalezienia wszystkich segmentów w korpusie.

```
[]
```

Taka „pusta” specyfikacja pozycji w korpusie, pasująca do dowolnego segmentu, może posłużyć na przykład do znalezienia dwóch form oddzielonych od siebie dowolnymi dwoma segmentami, np.:

```
[orth="się" [] [] [base="bać"]
```

W wyniku tego zapytania zostaną znalezione ciągi takie jak *się mnie też bać* czy *się nie chce bać*.

Dla wielu zastosowań ciekawsza byłaby możliwość zapytania na przykład o formy oddalone od siebie o najwyżej pięć pozycji. MTAS umożliwia zadawanie takich pytań, gdyż pozwala na formułowanie wyrażeń regularnych także na poziomie pozycji korpusu. Na przykład zapytanie o formę leksemu BAĆ występującą dwie, trzy lub cztery pozycje dalej niż forma *się* może wyglądać następująco:

```
[orth="się" [] {2,4} [base="bać"]
```

W wyniku tego zapytania zostaną znalezione ciągi uzyskane w wyniku poprzedniego zapytania, a także na przykład ciąg *się pani niczego nie boi*.

Zapewne nieco bardziej precyzyjnym zapytaniem o różne wystąpienia form tzw. czasownika zwrotnego BAĆ SIĘ byłoby zapytanie o *się* w pewnej odległości przed formą leksemu BAĆ, ale bez znaku interpunkcyjnego pomiędzy tymi formami, lub bezpośrednio za taką formą, ewentualnie oddzielone od formy BAĆ zaimkiem osobowym:

```
[orth="się" [!orth=" [. !? , : ]" ] {0,5} [base="bać"]
| [base="bać" ] [base="on|ja|ty|my|wy" ] ? [orth="się"]
```

3.3. Zapytania o znaczniki morfosyntaktyczne

Powyższe zapytanie można uprościć poprzez zastąpienie warunku `orth!="[.!?,:]"` bezpośrednim odwołaniem do „klasy gramatycznej” `interp`:

```
[orth="się"] [!pos="interp"] {0,5} [base="bać"]  
| [base="bać"] [base="on|ja|ty|my|wy"]? [orth="się"]
```

Ogólniej, wartościami atrybutu `pos` (ang. *part of speech* ‘część mowy’) są skróty nazw klas gramatycznych omówionych w p. 2.2 (por. tabela 2). Na przykład zapytanie o sekwencję dwóch form rzeczownikowych rozpoczynających się na *a* może być sformułowane w sposób następujący:

```
[pos="subst" & orth="a.*"] {2}
```

Podobnie jak to miało miejsce w wypadku specyfikacji form obu warstw tekstowych i form hasłowych, także specyfikacje klas gramatycznych mogą zawierać wyrażenia regularne. Na przykład, zważywszy na to, że zaimki osobowe należą do klasy zaimków trzecioosobowych *ppron3* i do klasy zaimków nietercjoosobowych *ppron12*, poniższe zapytania mogą posłużyć do znalezienia dowolnych form dowolnych zaimków osobowych:

```
[pos="ppron12" | pos="ppron3"]  
[pos="ppron12|ppron3"]  
[pos="ppron(12|3)"]  
[pos="ppron[123]+"]  
[pos="ppron.+"]
```

A zatem zapytanie o formy *bać się* może zostać jeszcze bardziej uproszczone do następującego zapytania:

```
[orth="się"] [!pos="interp"] {0,5} [base="bać"]  
| [base="bać"] [pos="ppron.+"]? [orth="się"]
```

W zapytaniach można określić nie tylko postać ortograficzną segmentu (za pomocą atrybutu `orth`), formę hasłową (za pomocą `base`) i klasę gramatyczną (za pomocą `pos`), ale także wartości poszczególnych kategorii gramatycznych, np. przypadku czy rodzaju. Służą do tego następujące atrybuty (por. p.2.1):

atrybut	kategoria	możliwe wartości
number	liczba	sg pl
case	przypadek	nom gen dat acc inst loc voc
gender	rodzaj	m1 m2 m3 f n
subgender	przyrodzaj	col ncol pt
person	osoba	pri sec ter
degree	stopień	pos comp sup
aspect	aspekt	imperf perf
negation	zanegowanie	aff neg
accentability	akcentowość	akc nakc
post-prepositionality	poprzyimkowość	npraep praep
agglutination	aglutynacyjność	agl nagl
vocalicity	wokaliczność	nwok wok
fullstoppedness	kropkwalność	pun npun

A zatem możliwe jest zadanie na przykład następujących zapytań:

1. `[number="sg"]`
znalezione zostaną wszystkie formy w liczbie pojedynczej,

2. [pos="subst" & number="sg"]
znajdzone zostaną formy rzeczownikowe w liczbie pojedynczej,
3. [pos="subst" & !gender="f"]
formy rzeczownikowe rodzaju męskiego lub nijakiego,
4. [number="sg" & case="nom|acc" & gender="m[123]"]
pojedyncze mianownikowe lub biernikowe formy męskie.

O klasy gramatyczne i kategorie gramatyczne można także pytać łącznie, używając do tego atrybutu tag. Na przykład, aby znaleźć wszystkie rzeczowniki żeńskie w mianowniku o pojedynczej wartości liczby, można zadać następujące zapytanie:

```
[tag="subst:sg:nom:f"]
```

Wartości atrybutu tag mają postać $kl:kat_1:kat_2:\dots:kat_n$, gdzie kl to nazwa klasy gramatycznej, a kat_i to wartości kategorii przysługujących tej klasie w kolejności, w jakiej zostały podane w tabeli 2.

Jak w wypadku innych atrybutów, specyfikacja atrybutu tag może być zadana wyrażeniem regularnym, np.:

```
[tag=".*:sg:(nom|acc):m[123].*"]
```

Ponieważ nazwy wartości poszczególnych kategorii są rozłączne, można również stosować zbiorczą kategorię feat (ang. *feature* 'cecha') w zastępstwie każdej innej. Ujednolicenie dokona się przez odpowiednią wartość. Dlatego następujące dwa zapytania zwrócą te same wyniki:

- [pos="subst" & case="acc" & number="pl" & gender="f"]
- [pos="subst" & feat="acc" & feat="pl" & feat="f"]

3.4. Graficzny konstruktor zapytań

Do tworzenia podstawowych zapytań o sekwencje segmentów można użyć prostego graficznego konstruktora. W oknie konstruktora można definiować warunki określające cechy kolejnych segmentów zapytania, np. część mowy, postać segmentu w obu warstwach tekstowych, formę hasłową, a także wartości wszystkich kategorii gramatycznych opisanych w tabeli 1. Poszczególne warunki w obrębie segmentu mogą być łączone operatorami *oraz* (koniunkcja) i *lub* (alternatywa). Po zdefiniowaniu wszystkich segmentów zapytania należy wcisnąć przycisk *Zapisz*, następnie określić dodatkowe parametry wyszukania, np. ograniczenia za pomocą metadanych, i rozpocząć wyszukiwanie. Zbudowane za pomocą konstruktora zapytania pojawi się w pasku wyszukiwania, dzięki czemu można dodatkowo zweryfikować jego poprawność.

3.5. Ograniczenie zapytania do zdania lub akapitu

Jednostkami organizacji tekstu w korpusach indeksowanych przez Korpusomat są zdania i akapity. Podział ten można wykorzystać w zapytaniach, na przykład ograniczając dopasowanie do jednego zdania.

Aby ograniczyć zasięg zapytania, należy dopisać do zapytania słowo kluczowe *within*, a po nim $\langle s/\rangle$ lub $\langle p/\rangle$, w zależności od tego, czy zasięg ma być ograniczony do zdania (ang. *sentence*) czy do akapitu (ang. *paragraph*). Ilustruje to następujący przykład zapytania o zdania, w których forma *się* występuje za formą leksemu BYĆ, w odległości co najmniej jednego i nie więcej niż dziesięciu segmentów:

```
[base="bać"] [!orth="się"] {1,10} [orth="się"] within <s/>
```

Dodatkowo można również na elementy $\langle s/\rangle$ i $\langle p/\rangle$ nałożyć pewne warunki dotyczące tego, czy zawierają segmenty innego typu. Przykładowo, za pomocą następującego zapyta-

nia można znaleźć wszystkie wystąpienia czasownika BYĆ w czasie przyszłym złożonym ograniczone do zdań zawierających formę bezokolicznika:

```
[pos="bedzie"] within (<s/> containing [pos="inf"])
```

Intencją takiego zapytania jest odnalezienie (w przybliżeniu) wszystkich wystąpień konstrukcji czasu przyszłego złożonego, w których pojawia się bezokolicznik. Wśród wyników będą oczywiście również takie zdania, w których czas przyszły został utworzony z formy pseudoimiesłowu, a bezokolicznik pełni w zdaniu inną funkcję gramatyczną. Można też sformułować zapytanie odwrotnie — zapytać o zdania, w których forma pseudoimiesłowu w ogóle nie występuje:

```
[pos="fut"] within (<s/> !containing [pos="praet"])
```

Pełną listę słów kluczowych, które mogą się pojawić w zapytaniach wyszukiwarki MTAS, można znaleźć w jej dokumentacji, nie wszystkie jednak będą miały sensowne zastosowanie w Korpusomacie.

Oprócz znaczników odnoszących się do elementów struktury tekstu (np. <s/>) istnieją również znaczniki odnoszące się do ich początku i końca. W wypadku <s/> będą to odpowiednio: <s> i </s>. Ich dopasowaniem nie jest żaden segment, ale mogą być użyte w połączeniu z warunkami definiującymi inne segmenty, np. zapytanie:

```
<s> [pos="num"]
```

odnajdzie wszystkie wystąpienia liczebnika stojącego na początku zdania. Analogicznie zapytanie:

```
[pos="num"] [pos="interp"] </s>
```

odnajdzie wszystkie wystąpienia ciągu składającego się z liczebnika i znaku interpunkcyjnego stojących na końcu zdania.

3.6. Warstwa jednostek nazewniczych

Korpusy indeksowane przez Korpusomat zawierają również warstwę znakowania jednostek nazewniczych (ang. *named entities*). Są to jednostki tekstowe jedno- lub wielowyrazowe nazywające osoby, miejsca, instytucje czy momenty czasowe. Automatycznym klasyfikowaniem takich jednostek tekstowych zajmuje się wbudowany w Korpusomat program Nerf, który określa początek i koniec danej jednostki nazewniczej oraz przydziela jej odpowiednią etykietę. Nerf opiera się na wzorcowej anotacji jednostek nazewniczych przygotowanej w ramach projektu NKJP, której szczegóły zostały opisane w rozdziale *Anotacja jednostek nazewniczych* (str. 129-167) książki *Narodowy Korpus Języka Polskiego*. Niniejsza instrukcja ogranicza się jedynie do opisanie sposobu korzystania z tej klasyfikacji w wyszukiwarce Korpusomatu.

Jednostki nazewnicze, podobnie jak opisane wyżej zdania i akapity, przekraczają granicę segmentu, więc można się do nich odnosić w zapytaniach korpusowych tak samo jak do zdań, za pomocą znacznika <ne />. Obowiązują również te same zasady dotyczące znaku ukośnika wewnątrz znacznika:

- <ne> oznacza początek ciągu opisanego jako jednostka nazewnicza,
- </ne> oznacza koniec ciągu opisanego jako jednostka nazewnicza.

Najprostsze możliwe zapytanie tego typu ma postać:

```
<ne />
```

i zwróci wszystkie jednostki nazewnicze wszystkich typów odnalezione w korpusie. Wyszukiwanie można ograniczyć do konkretnego typu nazw np. nazw miejsc:

<ne="placeName">

Ta kategoria jednostek ma swoją dodatkową podkategorię klasyfikującą rodzaje miejsc: regiony, kraje, miejscowości itp. Następujące zapytanie ograniczy wyniki jedynie do nazw krajów:

<ne="placeName.country">

Pełny repertuar wartości klasyfikacji jednostek nazewniczych to:

- persName (nazwy osób) z podtypami: forename (imiona), surname (nazwiska) i addName (pseudonimy, przytomki itp.),
- orgName (nazwy organizacji),
- geogName (nazwy geograficzne),
- placeName (nazwy miejsc czy też tzw. nazwy geopolityczne) z podtypami: district (jednostki administracyjne miast, np. *Mokotów*), settlement (miasta, wioski, osady, np. *Warszawa*), region (jednostki administracyjne większe niż miasto, np. *województwo mazowieckie*), country (państwa, kraje, wspólnoty, kolonie, np. *Polska*, *Gujana Francuska*), bloc (organizacje polityczne obejmujące co najmniej dwa państwa, np. *Unia Europejska*, *Grupa Wyszehradzka*),
- wyrażenia czasowe: date (daty kalendarzowe, np. 13 sierpnia 2018 r.) oraz time (określenia czasu w postaci godzin, minut i sekund, np. *ósma wieczorem*).

Podobnie jak w wypadku zdań i akapitów, zapytania o jednostki nazewnicze można łączyć z cechami ortograficznymi i morfosyntaktycznymi segmentów, z których są one zbudowane lub klasyfikacją nazewniczą ich elementów składowych. Oto kilka przykładów takich zapytań:

- [pos="conj" & base="i"] within <ne="orgName" />
— wszystkie nazwy organizacji zawierające spójnik i, np. *Krajowa Rada Radiofonii i Telewizji* czy *Instytut Meteorologii i Gospodarki Wodnej*,
- <ne="persName" /> !containing <ne="persName.forename" />
— wszystkie jednostki nazywające osoby, których składową nie jest imię,
- <ne="geogName" /> [pos="conj"] <ne="geogName" />
— wystąpienia dwóch nazw geograficznych połączonych spójnikiem współrzędnym, np. *Europa Zachodnia* lub *Skandynawia*.
- [orth="A.*"] [orth="M.*"] fullyalignedwith <ne="persName" />
— dwa kolejne segmenty, z których pierwszy zaczyna się od A, drugi zaś od M i które w całości w tekście występują jako nazwa osoby, np. *Adam Michnik*, *Antoni Macierewicz*.

3.7. Ograniczenie zapytania za pomocą metadanych

Teksty wprowadzane przez użytkownika do Korpusomatu są domyślnie opatrywane czterema polami metadanych o etykietach: autor, tytuł, rok wydania, gatunek. Od użytkownika zależy to, w jaki sposób zostaną one wypełnione, w szczególności mogą pozostać puste. Użytkownik może też zdefiniować własne pola o dowolnych etykietach.

Pól metadanych można użyć następnie do ograniczenia zasięgu zapytań w wyszukiwaniach korpusowych. Służy do tego przycisk METADANE, pod którym można zdefiniować takie ograniczenia. Można nałożyć wiele ograniczeń jednocześnie, dodając je za pomocą przycisku DODAJ OGRANICZENIE.

Liczba: (2 wartości)		
pojedyncza	<i>sg</i>	<i>oko</i>
mnoga	<i>pl</i>	<i>oczy</i>
Przypadek: (7 wartości)		
mianownik	<i>nom</i>	<i>woda</i>
dopełniacz	<i>gen</i>	<i>wody</i>
celownik	<i>dat</i>	<i>wodzie</i>
biernik	<i>acc</i>	<i>wodę</i>
narzędnik	<i>inst</i>	<i>wodą</i>
miejscownik	<i>loc</i>	<i>wodzie</i>
wołacz	<i>voc</i>	<i>wodo</i>
Rodzaj: (5 wartości)		
męski osobowy	<i>m1</i>	<i>papież, kto, wujostwo</i>
męski zwierzęcy	<i>m2</i>	<i>baranek, walc, babsztyl</i>
męski rzeczowy	<i>m3</i>	<i>stół</i>
żeński	<i>f</i>	<i>stula</i>
nijaki	<i>n</i>	<i>dziecko, okno, co, skrzypce, spodnie</i>
Przyrodzaj: (3 wartości)		
przymnogi	<i>pt</i>	<i>wujostwo, skrzypce, spodnie</i>
zbiorowy	<i>col</i>	<i>dziecko</i>
niezbiorowy	<i>ncol</i>	<i>okno</i>
Osoba: (3 wartości)		
pierwsza	<i>pri</i>	<i>bredzę</i>
druga	<i>sec</i>	<i>bredzisz</i>
trzecia	<i>ter</i>	<i>bredzi</i>
Stopień: (3 wartości)		
równy	<i>pos</i>	<i>cudny</i>
wyższy	<i>com</i>	<i>cudniejszy</i>
najwyższy	<i>sup</i>	<i>najcudniejszy</i>
Aspekt: (2 wartości)		
niedokonany	<i>imperf</i>	<i>iść</i>
dokonany	<i>perf</i>	<i>zająć</i>
Zanegowanie: (2 wartości)		
niezanegowana	<i>aff</i>	<i>pisanie, czytaniego</i>
zanegowana	<i>neg</i>	<i>niepisanie, nieczytaniego</i>
Akcentowość: (3 wartości)		
akcentowana	<i>akc</i>	<i>niego, jego, tobie</i>
nieakcentowana	<i>nakc</i>	<i>go, -ń, ci</i>
zneutralizowana	<i>neut</i>	<i>one, im, je</i>
Poprzyimkowość: (2 wartości)		
poprzyimkowa	<i>praet</i>	<i>niego, -ń</i>
niepoprzyimkowa	<i>npraet</i>	<i>jego, go</i>
Aglutynacyjność: (2 wartości)		
nieaglutynacyjna	<i>nagl</i>	<i>niósł</i>
aglutynacyjna	<i>agl</i>	<i>niósł-</i>
Wokaliczność: (2 wartości)		
wokaliczna	<i>wok</i>	<i>-em</i>
niewokaliczna	<i>nwok</i>	<i>-m</i>
Kropkowność: (2 wartości)		
z następującą kropką	<i>pun</i>	<i>tn</i>
bez następującej kropki	<i>npun</i>	<i>wg</i>

Tabela 1. Kategorie gramatyczne

	liczba	przypadek	rodzaj	przyrodz.	osoba	stopień	aspekt	zaneg.	akcent.	poprzyim.	aglutyn.	wokal.	kopk.
rzeczownik	⊕	⊕	⊖	⊖									
rzeczownik deprecjatywny	⊕	⊕	⊖										
liczebnik główny	⊖	⊕	⊕										
przymiotnik	⊕	⊕	⊕			⊕							
przymiotnik przyprzym.													
przymiotnik poprzyim.		⊕											
przysłówek						⊕							
zaimek nietrzeciosobowy	⊖	⊕	⊕	⊖					⊕				
zaimek trzeciosobowy	⊖	⊕	⊕	⊖					⊕	⊕			
zaimek SIEBIE		⊕											
forma nieprzeszła	⊕			⊕		⊖							
forma przyszła BYĆ	⊕			⊕		⊖							
aglutynant BYĆ	⊕			⊕		⊖						⊕	
pseudoimiesłów	⊕		⊕			⊖					⊕		
rozkaznik	⊕			⊕		⊖							
bezosobnik						⊖							
bezokolicznik						⊖							
im. przys. współczesny						⊖							
im. przys. uprzedni						⊖							
odsłownik	⊕	⊕	⊖			⊖	⊕						
im. przym. czynny	⊕	⊕	⊕			⊖	⊕						
im. przym. bierny	⊕	⊕	⊕			⊖	⊕						
winien	⊕		⊕			⊖							
predykatyw													
przyimek		⊖											
spójnik współrz.													
spójnik podrz.													
partykuła													
skrót												⊕	
człon wyrażenia													
wykrzyknik													
znak interpunkcyjny													
ciało obce													

Tabela 2. Klasy gramatyczne

fleksem	skrót	forma podstawowa	przykład
rzeczownik	<i>subst</i>	mianownik l. poj.	<i>doktor</i>
rzeczownik deprecjatywny	<i>depr</i>	mianownik l. poj. rzeczownika	<i>doktor</i>
liczebnik główny	<i>num</i>	mianownik rodz. m3	<i>pięć, dwa</i>
przymiotnik	<i>adj</i>	mianownik l. poj. rodzaju męskiego st. równego	<i>polski</i>
przymiotnik przyprzym.	<i>adja</i>	mianownik l. poj. rodz. męskiego przymiotnika w st. równym	<i>polski</i>
przymiotnik poprzym.	<i>adjp</i>	mianownik l. poj. rodz. męskiego przymiotnika w st. równym	<i>polski</i>
przysłówek	<i>adv</i>	forma stopnia równego	<i>dobrze, bardzo</i>
zaimek nietrzecioosobowy	<i>ppron12</i>	mianownik l. poj.	<i>ja</i>
zaimek trzecioosobowy	<i>ppron3</i>	mianownik l. poj.	<i>on</i>
zaimek SIEBIE	<i>siebie</i>	biernik	<i>siebie</i>
forma nieprzeszła	<i>fin</i>	bezokolicznik	<i>czytać</i>
forma przyszła być	<i>bedzie</i>	bezokolicznik	<i>być</i>
aglutynant BYĆ	<i>aglt</i>	bezokolicznik	<i>być</i>
pseudoimiesłów	<i>praet</i>	bezokolicznik	<i>czytać</i>
rozkaznik	<i>impt</i>	bezokolicznik	<i>czytać</i>
bezosobnik	<i>imps</i>	bezokolicznik	<i>czytać</i>
bezokolicznik	<i>inf</i>	bezokolicznik	<i>czytać</i>
im. przys. współczesny	<i>pcon</i>	bezokolicznik	<i>czytać</i>
im. przys. uprzedni	<i>pant</i>	bezokolicznik	<i>czytać</i>
odsłownik	<i>ger</i>	bezokolicznik	<i>czytać</i>
im. przym. czynny	<i>pact</i>	bezokolicznik	<i>czytać</i>
im. przym. bierny	<i>ppas</i>	bezokolicznik	<i>czytać</i>
winien	<i>winien</i>	forma męska l. poj.	<i>winien, rad</i>
predykatyw	<i>pred</i>	jedyna forma fleksemu	<i>warto</i>
przymek	<i>prep</i>	niewokaliczna forma fleksemu	<i>na, przez, w</i>
spójnik współrz.	<i>conj</i>	jedyna forma fleksemu	<i>oraz</i>
spójnik podrz.	<i>comp</i>	jedyna forma fleksemu	<i>że</i>
partykuła	<i>part</i>	jedyna forma fleksemu	<i>nie, -li, się</i>
skrót	<i>brev</i>	forma hasłowa rozwinięcia skrótu	<i>rok, i_tak_dalej</i>
człon wyrażenia	<i>frag</i>	jedyna forma fleksemu	<i>wskroś, dala</i>
wykrzyknik	<i>interj</i>	jedyna forma fleksemu	<i>laboga, pst</i>
znak interpunkcyjny	<i>interp</i>	jedyna forma fleksemu	<i>;, !, ?</i>
ciało obce	<i>xxx</i>	jedyna forma fleksemu	<i>wsio, revolutionibus</i>

Tabela 3. Skróty nazw klas gramatycznych oraz ich formy hasłowe.